

І. В. Жила,
аспірант, ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана"

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ

У статті розглянуто організацію обліку інвестиційної діяльності інститутів спільного інвестування на Україні. Інвестиційна діяльність займає провідне місце в процесі функціонування ІСІ. Тому ефективна організація, використання та відображення їх результатів у бухгалтерському обліку відіграє вирішальну роль у прогнозуванні організаційно-економічних заходів підвищення їх прибутковості та ефективності.

In the article was considered the accounting organization of investment activity of joint investing institutes in Ukraine. Investment activity plays a big role in the operation of mutual funds. Therefore, effective management, using of the results and display of these results in the accounting plays a crucial role in predicting organizational and economic measures to increase their profitability and efficiency.

Ключові слова: інститути спільного інвестування, облік, фінансова звітність, стандарти бухгалтерського обліку, фінансові інструменти, акції, облигації, грошові кошти.

ВСТУП

У статті розглянута організація обліку інвестиційної діяльності та його особливості у інститут спільного інвестування. Це досить нове і недосліджене питання, що пов'язано з досить коротким проміжком часу існування інститутів спільного інвестування на Україні. Проблема поглиблюється тим, що на сучасному етапі розвитку економіки діяльність інститутів спільного інвестування розвинена недостатньо, проте, незважаючи на це, в розвинутих країнах світу це досить широко представлений фінансовий інструмент. Тому організація обліку інститутів спільного інвестування є важливим та перспективним напрямом розвитку фінансової системи України.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є вивчення і дослідження проблем, пов'язаних з організацією обліку інвестиційної діяльності інститутів спільного інвестування. Для досягнення поставленої мети використано аналітичний метод, метод провідної ланки, та дані чинної законодавчо-нормативної бази.

РЕЗУЛЬТАТИ

ІСІ самостійно організують обліковий процес інвестиційної діяльності з метою формування єдиної методологічної основи, яка забезпечується вимогами чинної законодавчо-нормативної бази. Ця база складається як з документів регулювання інвестиційної діяльності, діяльності ІСІ взагалі та документів, що формують систему обліку в ІСІ. Серед основних з другої частини вказаних документів слід відзначити документи загального призна-

чення щодо методології відображення в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції і фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності — П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції", П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" — та документи, спеціально призначені для регулювання бухгалтерського обліку діяльності ІСІ: "Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування", "Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування", "Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування".

Щодо спеціальної літератури з питань обліку фінансових інвестицій, то існує достатня кількість навчальної літератури, що на належному рівні висвітлює відповідні матеріали, але взагалі, тобто без врахування специфіки діяльності організацій інвестиційного напрямку. З цієї точки зору слід відзначити лише видання Київського інституту розвитку фондового ринку Київського національного економічного університету — Бухгалтерський облік діяльності інститутів спільного інвестування: Методичні рекомендації з обліку основних операцій (автори — Леонов Д.А., Торопіна Н.Є.).

Синтетичний бухгалтерський облік фінансових інструментів передбачає групування їх на фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти власного капіталу і похідні фінансові інструменти.

З точки зору бухгалтерського обліку під фінансовим інструментом розуміють будь-який договір, в результаті якого одночасно виникають фінансовий актив у одного підприємства та фінансове зобов'язання у іншого.

До фінансових відносяться достатньо різноманітні активи:

— грошові кошти як засіб обміну і основа, за якою всі угоди оцінюються та відображаються у звітності;

— договірне право на отримання грошових коштів або іншого фінансового активу від іншого підприємства, наприклад, грошовий депозит у фінансовій установі, який являє собою договірне право вкладника отримати грошові кошти з цієї установи або виписати чек на залишок рахунка на користь кредитора для платежів по фінансовому зобов'язанню;

— договірне право на обмін фінансових інструментів з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;

— пайовий інструмент іншого підприємства у вигляді будь-якого договору, який підтверджує право на частину активів цього підприємства, за відрахуванням всіх його зобов'язань.

До фінансових відносяться зобов'язання щодо:

— надання грошових коштів або будь-якого фінансового активу іншому підприємству;

— обміну фінансових інструментів з іншим підприємством на потенційно невідповідних умовах.

Під інструментами власного капіталу розуміють контракти, які підтверджують право лише на залишкову частину в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань.

Під похідним розуміють фінансовий інструмент, який має три наступні характеристики: він погашається на майбутню дату; його вартість змінюється відповідно до змін встановленої ставки відсотка, курсу цінних паперів, валютних курсів, індексу цін, показника кредитного рейтингу чи кредитного індексу або інших змінних, що є основними; він не вимагає початкових інвестицій.

Відповідно вимог П(С)БО 13 як фінансові можуть бути класифіковані такі активи ІСІ: грошові кошти (без обмежень для використання) та грошові еквіваленти; дебіторська заборгованість за реалізовані інші активи, роботи, послуги, надані кошти безпосередньо боржникові і не призначені для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення, тобто активи з фінансовими платежами, які підлягають визначенню, а також фіксованим терміном погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу, тобто для подальшої реалізації з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань його ціни та/або винагороди посередника; векселі до отримання; інвестиції в інструменти власного капіталу; інвестиції в боргові інструменти; похідні активи.

Як фінансові визнаються дві категорії зобов'язань: фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, тобто які виникли внаслідок випуску фінансового інструмента і утримуються з метою подальшого продажу для отримання прибутку від короткотермінових коливань його ціни та/або винагороди посередника; інші фінансові зобов'язання.

Розпливчастість формулювання "інші фінансові зобов'язання" не відповідає завданням їх обліку, якими є точність і достовірність інформації про стан фінансових зобов'язань для прийняття обґрунтованих управлінських рішень користувачами, і тому зу-

мовлює необхідність окремого пояснення щодо можливих складових цієї категорії з точки зору бухгалтерського обліку зобов'язань, визначених як інші фінансові.

На наш погляд, до складу інших фінансових слід віднести такі види заборгованості ІСІ, які обліковуються у класах довгострокових і короткострокових зобов'язань:

— кредиторську заборгованість, зумовлену контрактним правом за товарними операціями;

— кредиторську заборгованість за виданими векселями, випущеними і сплаченими облігаціями та іншими борговими цінними паперами, що підлягають оплаті фінансовими активами;

— кредиторську заборгованість, зумовлену контрактним правом за позицією та фінансовою орендою;

— кредиторську заборгованість за емітовані та реалізовані акції підприємства;

— умовні зобов'язання за гарантіями та різними іншими підставами, які зумовлюються будь-якими майбутніми подіями;

— зобов'язання за привілейованими акціями, які підлягають обов'язковому викупу.

Для організації обліку наведених складових інших фінансових зобов'язань доцільно доповнити облікову політику підприємства концептуальними положеннями обліку інших фінансових зобов'язань. Дослідження теорії і практики формування облікової політики підприємства дозволяють надати пропозиції щодо включення в облікову політику таких елементів:

1) додаткові аналітичні рахунки до рахунків і субрахунків, на яких обліковуються наведені складові інших фінансових зобов'язань;

2) правила документообігу і способи обробки інформації про інші фінансові зобов'язання;

3) перелік посадових осіб, відповідальних за формування даних аналітичного обліку щодо інших фінансових зобов'язань;

4) порядок проведення інвентаризації стану обліку інших фінансових зобов'язань.

Основні питання бухгалтерського обліку та фінансового звітування щодо фінансових інструментів, а також вимоги щодо розкриття інформації регулюються П(С)БО 13, базові положення якого побудовані на МСФЗ 32 і 33. При загальній відповідності змісту вітчизняного і міжнародних нормативних документів слід відзначити відмінності у вимогах стосовно розкриття інформації.

Так, згідно з вимогами МСФЗ 32, які мають переважно рекомендаційний характер, метою розкриття інформації є подання даних, які сприяють розумінню значення фінансових інструментів для оцінювання фінансового стану, визначення результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства, а також допомога в оцінюванні суми, термінів та ймовірності майбутнього руху грошових коштів, пов'язаних з цими інструментами. При цьому не визначено однозначно формат інформації, яку необхідно розкрити, та її розміщення у фінансовій звітності. Тому розкриття інформації може поєднувати як описову, так і формалізовану кількісну частину, що відповідає характеру інструментів та їх значенню для підприємства.

Згідно з вимогами П(С)БО 13, які мають переважно директивний характер, дані про фінансові інструменти мають бути розкриті у формах №1 "Баланс" та №5 "Примітки до фінансової звітності" фінансовій звітності підприємства.

Зокрема, П(С)БО 12 передбачає наведення у примітках до фінансової звітності такої достатньої розгорнутої інформації: балансової вартості фінансових інвестицій, що враховуються як довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, з розподілом на інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та у спільну діяльність із створенням юридичної особи; фінансових інвестицій, що враховуються як інші довгострокові та поточні фінансові інвестиції за собівартістю, справедливою вартістю та за амортизованою собівартістю; підставами для визначення справедливої вартості фінансових інвестицій; доходів та втрат від змін справедливої вартості фінансових інвестицій у звітному періоді. Учасник спільної діяльності, який здійснює за нею контроль, також наводить таку додаткову інформацію: загальну суму зобов'язань щодо його часток у спільній діяльності; суму зобов'язань інвестиційного плану щодо його часток у спільній діяльності та його частки в загальних з іншими учасниками зобов'язаннях; суму своєї частки в зобов'язаннях інвестиційного плану спільної діяльності.

У свою чергу, П(С)БО 13 передбачає наведення у примітках до фінансової звітності деталізованих даних по кожному класу фінансових активів, фінансових зобов'язань та інструментів власного капіталу про: види та суму фінансових інструментів, терміни та умови, які можуть впливати на їх суму, розподіл у часі та визначеність майбутніх грошових потоків; елементи облікової політики стосовно методів визнання і оцінки фінансових інструментів.

Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і зобов'язань наводиться інформація про їх справедливу вартість. Якщо справедливу вартість достовірно визначити неможливо, то про це разом з відомостями про основні характеристики фінансового інструмента, які впливають на його справедливу вартість, зазначається у примітках до фінансової звітності.

У випадку відображення підприємством одного або кількох фінансових активів за вартістю, що перевищує їх справедливу вартість, то наводяться дані про балансову або справедливу вартість окремих активів або відповідних груп цих активів та причини, які вплинули на прийняття рішення про відмову від зниження балансової вартості до справедливої, включаючи причини впевненості у тому, що балансову вартість буде компенсовано.

При практичному звітуванні підприємства, незважаючи на вимоги П(С)БО 12 та 13, зазвичай не включають описову інформацію до своєї фінансової звітності, і все розкриття відповідної інформації обмежується даними про довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств, та про інші фінансові інвестиції, а також про поточні фінансові інвестиції.

З наведеного переліку кількісних характеристик можна зробити висновок про наявність об'єктивних

труднощів для користувачів фінансової звітності щодо можливості дослідження інформації про фінансові інструменти та оцінки їх значення для фінансового стану та результатів діяльності підприємства. Цей факт є особливо суттєвим для ІСІ.

Тому формування описової інформації ІСІ до своєї фінансової звітності з наведенням даних відповідно вимогам П(С)БО стосовно розкриття інформації про фінансові інструменти є важливою умовою зацікавлення та можливого залучення більшого кола користувачів фінансової звітності з числа потенційних крупних інвесторів — юридичних осіб. У свою чергу, необхідною умовою для формування відповідної інформаційної бази має бути організація аналітичного обліку фінансових інструментів необхідного і достатнього рівнів деталізації, що дозволить в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності мати достовірні дані відповідно до вимог П(С)БО.

ВИСНОВКИ

Послуги інститутів спільного інвестування на фінансовому ринку України набувають ваги та економічної цінності на сучасному етапі розвитку економіки. Удосконалення організації бухгалтерського обліку інвестиційної діяльності інститутів спільного інвестування дає змогу формувати та підтримувати імідж в економічному середовищі. Це вимагає уточнення і конкретизації деяких положень бухгалтерського обліку, а саме: П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції", П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" — та документів, спеціально призначених для регулювання бухгалтерського обліку діяльності ІСІ: "Положення про склад та структуру активів інститутів спільного інвестування", "Положення про особливості бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування", "Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку операцій інститутів спільного інвестування". Наведені дані засвідчують про позитивні застосування та впровадження удосконаленої організації бухгалтерського обліку в інвестиційній діяльності, що сприятиме високоефективному їх функціонуванню та розвитку у динамічних сучасних умовах.

Література:

1. Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 21. — Ст. 103.
2. Національні стандарти бухгалтерського обліку / Все про бухгалтерський облік. — 2007. — № 18. — 112 с.
3. Майоров Т.В. Інвестиційна діяльність: підручник / Т.В. Майоров // КНЕУ імені Вадима Гетьмана. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.
4. Фещенко В.В. Енциклопедичний довідник з інвестування: Як створити, зберегти та збільшити власний капітал / [кер. проекту В.В. Фещенко]. — К.: Укр. агентство фін. розвитку, 2009. — 594 с. — (Фінансові операції. Бібліотека фахівця).
5. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: навч. посібник / А.П. Дука. — 2-ге вид. — К.: Каравела, 2008.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2012 р.